

1.1. Christianizácia Zemplína v 11.-13. storočí

K priamej christianizácii územia dnešnej Košickej arcidiecézy došlo pravdepodobne počas byzantskej misie solúnskych bratov sv. Konštantína Cyrila a Metoda v druhej polovici 9. storočia alebo veľkomoravskom období 10. storočia. Celé územie diecézy patrilo už za vlády Rastislava do Veľkej Moravy až po rieku Uh. Za Svätopluka sa hranice v tejto oblasti ešte viac rozšírili. Počas pôsobenia biskupa sv. Metoda po návrate z nemeckého väzenia po roku 873 aj toto územie patrilo pod jeho jurisdikciu. Metod pravdepodobne navštívil Potisie, a to v období 882-884, keď sa tu stretol s uhorským "kráľom".¹ V roku 880 pápež Ján VIII. zriadil veľkomoravskú cirkevnú provinciu na čele s arcibiskupom Metodom. So sídlom v Nitre však vznikla nová diecéza, na čele ktorej stál biskup Wiching. Jej územie siahalo na východe až po dnešnú Zakarpatskú Ukrajinu. Teda misijné aktivity vychádzajúce z Nitry a prvú cirkevnú organizáciu zasahovalo aj obyvateľov územia Zemplína.²

Hoci písomné doklady vzťahujúce sa na 9. storočie mlčia o christianizácii východného Slovenska, je priam vylúčené, aby sa slovenské obyvateľstvo takých exponovaných oblastí akými sú práve uvedený Solivar-Prešov-Košice, hospodársko-administratívne stredisko na hradisku v obci Zemplín s okolím Brehova a Cejkova, územie medzi mestami Michalovce a Humenné, údolie rieky Tople od Vranova po Trebišov, oblasť Kráľovského Chlmca, ale aj Ábov, Gemer a Spiš nebolo dostalo aspoň do nepriameho kontaktu s christianizačnými snahami byzantskej misie solúnskych bratov.³

Od rozhrania 10.-11. storočia sa územie terajšej arcidiecézy stalo súčasťou Uhorska a zodpovednosť za christianizačnú činnosť prevzali uhorskí králi. Najvýznamnejšie sa na nej podieľali v prvom rade sv. Štefan I. (973-1038) potom Ondrej I. (1046-1061) a nakoniec sv. Ladislav (1077-1095), ktorí s pomocou benediktínov pokresťančovali Uhrov a utvárali nižšiu aj vyššiu cirkevnú organizáciu. To znamená zakladali biskupstvá, farnosti, kláštory, cirkevné školy, stavali kostoly. Napr. desať susedných obcí si malo postaviť spoločný tzv. desiatkový kostol. Aj prvé Božie a cirkevné prikázania a predpisy pastoračného, morálneho a právneho charakteru prvý uhorský kráľ aktualizoval na začiatku 11. storočia.⁴

¹ SEDLÁK, P.: *Kresťanstvo na území Košickej arcibiskupstva*. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2004, s. 19-20.

² Porov. *Ibid.* s. 20.

³ SEDLÁK, P.: *Christianizácia západných Slovanov s osobitným zreteľom na Slovensko*. POOLYPRESS 1999, Levoča, s. 72-73.

⁴ SEDLÁK, P.: *Kresťanstvo na území Košickej arcibiskupstva*. s. 27.

Územie dnešnej Košickej arcidiecézy bolo okolo roku 1000 včlenené do veľmi rozsiahleho Ostrihomského arcibiskupstva. Keď kráľ Štefan budoval inštitúcie miestnej Cirkvi Uhorska, okolo roku 1009 vzniklo Jágerské biskupstvo, ktoré zahŕňalo aj územie Zemplína, kde údajne kráľ daroval novému prvému biskupovi Katapanovi (1009-1018) usadlosť Svätú Máriu do vena. Za vlády kráľa Ondreja tu bolo povstanie na východe arcibiskupstva a vtedy boli zničené kostoly aj na Zemplíne. Teda v roku 1041 aj tu na Zemplíne stáli už kresťanské kostoly. Desať obcí si malo postaviť spoločný kostol a kráľ sa zaviazal zaopatriť ho potrebnou liturgickou výbavou. O kňaza a knihy sa mal postarať miestny biskup. V prípade pohromy o škodu a jej náhradu sa staral kráľ. Medzi prvé kostoly najpravdepodobnejšie patrili na Zemplíne v 11. storočí v Sečovciach, Humennom, Udavskom, Dlhom nad Cirochou, Papíne.⁵ V 12. storočí po kanonizácii sv. Štefana a sv. Imricha 1083 a sv. Ladislava v roku 1192 sa veľmi šírili kult až do dnešnej doby.⁶

Ak pátrame po prvých sídlach dnešných dekanátov tak ich počiatky nachádzame práve v 12. storočí. Duchovné správy a farnosti boli situované v starobylých archidiakonátoch. Prvým zemplínskym archidiakonátom bol Ladislav a spomína sa v rokoch 1269 a 1273. Po ňom nasledoval Anton 1275 a opäť Ladislav v rokoch 1276-1283. Biskupmi v tom čase boli v Jágrí Lambert v rokoch 1243 až 1275 a po ňom Andrej II v rokoch 1275 až 1305. Tieto sa delili na nižšie obvody vicearchidiakonáty čiže dnešné dištrikty a dekanáty. Zemplínsky archidiakonát mal tri vicearchidiakonáty Hornozemplínsky, Medzibodrožský a Dolnozemplínsky, kde to boli obce s nepretržitým slovanským osídlením minimálne od 9. storočia. Na dolnom Zemplíne to boli Sečovce a Trhovište. V Sečovciach bolo sídlo sečovského dekanátu teda skoro 600 rokov, ak nepočítame roky reformácie. Až 1. apríla 2001, kedy dekrétom zmenil sídlo dekanátu na Trebišov aj jeho názov košický arcibiskup Alojz Tkáč, v ktorom sa píše, že „dlhoročné a stabilizované usporiadanie Dolného Zemplína so svojim centrom Trebišov, každodenný život Božieho ľudu tohto regiónu, želanie veriacich a kňazov, sa stali podnetom k zmene doterajšieho názvu sečovského dekanátu.“⁷ Do vicediakonátov boli sústredené farnosti alebo nižšie jednotky duchovnej správy, t. j. farnosti typu misijných území. Účinkovali v nich kňazi, quasi-farári alebo kooperátori či administrátori. Ich povinnosťou bolo, okrem sakramentálneho posväcovania Božieho ľudu, bola predovšetkým evanjelizácia a katechizácia. Hoci bohoslužby sa slávil v latinskom jazyku, predsa kňazi používali aj liturgický jazyk ľudu, najmä v homíliách. V 12. storočí duchovní pastieri používajú vo väčších farnostiach reč ľudu pri

⁵ Porov. Ibid. s. 31.

⁶ V trebišovskom dekanáte s patrocíniom sv. Štefana sa doteraz nachádza kostol v Kazimíri a v Parchovanoch. Na trebišovskom oltári sa nachádza taktiež socha svätého kráľa sv. Štefana aj sv. Imricha. Nedávno v roku 2015 bola v kostole objavená freska z 15. storočia pravdepodobne sv. Ladislava.

⁷ FA, Mons. A. Tkáč, *Dekrét o zmene názvu dekanátu*, č. 350/2001, 1.4.2001.

výklade evanjelia a apoštolských listov, v menších farnostiach však aj pri vyznaní viery, Verím v Boha, a iných modlitbách.⁸

Najstaršie kresťanské murované kostoly na území dolného Zemplína z 11. storočia, ktoré dokázateľne existovali sú: v Michalovciach, kde sa nachádzajú základy rotundy s patrocíniom sv. Michala. Vo Vinnom boli odkryté základy malého kostolíka v lese sv. Ondreja s patrocíniom sv. Kríža. Z obdobia rokov 1100-1150 pochádza románsky kostol Duchu Svätého s cintorínom v Trebišove. Predpokladať existenciu kostolov môžeme v Brehove, Hrčeli, Hrani, Svätej Márii s patrocíniom Panny Márie. V druhej polovici 12. storočia stáli murované kostoly v Malom Horeši a Borši. Z 13. storočia pochádza románsky kostol vo Veľkej Trni a v Malej Bare, v Strede nad Bodrogom, v Rade, Zemplínskom Jastrabí a Kožuchove. Teraz niečo bližšie ku kostolu v obci Trebišov v 13. storočí.

1.2. Románsky kostol s novými gotickými prvkami v Trebišove

Čo tvrdili odborníci o prvom trebišovskom kostole v minulosti a aké hypotézy vynášali v odbornej literatúre?

Najstarší, nepochybne románsky kostol, zatiaľ nepoznáme. Architektonickú dispozíciu pôvodného kostola nepoznáme. S najväčšou pravdepodobnosťou stál na mieste terajšieho kostola a jeho zvyšky pod sebou ukrýva novšia gotická stavba z rozhrania 14. a 15. storočia.⁹ Tento predpoklad napísal (v roku 2004) tunajší trebišovský archeológ a historik PhDr. Ján Chovanec, PhD. v unikátnej publikácii *Kostol Navštívenia blahoslavenej Panny Márie v Trebišove*.

Prof. Art. Mária Spoločníková z Košíc v *Dejinách Trebišova* z roku 1982 tvrdí, že „kostol bol postavený pred rokom 1404 a jeho dispozície nenasvedčujú, že by bola pre jeho základy použitá staršia existujúca stavba. Pre definitívnu a jasnejšiu odpoveď na túto otázku bolo by žiaduce vykonať hĺbkovú sondáž do základov obvodového muriva“¹⁰.

A teraz s odstupom niekoľkých desiatok rokov po odbornom výskume exteriéru (v roku 2012) a (čiastočne aj)¹¹ interiéru (v roku 2014) môžeme potvrdiť ich prognózy a dohady, až ich posunúť o jedno storočie skôr.

Prof. Ferdinand Uličný, vo svojom diele *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*, z roku 2001, tvrdí, že v „Trebišove bol nepochybne kostol pred 14.

⁸ Porov. SEDLÁK, P.: *Kresťanstvo na území Košickej arcibiskupstva*. s. 33.

⁹ CHOVANEC, J., DRONZEK, J., BAJUS, L.: *Kostol Navštívenia blahoslavenej Panny Márie v Trebišove*, Excel enterprise, s.r.o. pre Farnosť Navštívenia Panny Márie v Trebišove, Trebišov 2004. 8. Ján Chovanec, archeológ opätovne preskúmal najstaršie časti kostola sv. Petra v Malej Bare o ktorých zistil, že pochádzajú zo začiatku 13. storočia. Pozri Chovanec, J.: *Stredoveký kostol Sv. Petra v Malej Bare*. In: *Archeológia historica* 18. Brno 1993, s. 13.

¹⁰ Súpis pamiatok na Slovensku I., II., III.. Bratislava 1967-69. In. SPOLOČNÍKOVÁ, M.: *Umenie v Trebišove a okolí*. In: TAJTÁK, L.: *Dejiny Trebišova*. s. 290.

¹¹ Žiaľ nebol realizovaný komplexný výskum v interiéri kostola „čiastočný výskum interiéru“.

storočím, napriek tomu, že najstarší písomný doklad o tamojšom kostole a farnosti je z roku 1326, kedy tam pôsobil farár Peter (*Peter sacerdotem de Therebes*)¹². Obdobne tvrdenie sa nachádza, aj v *Encyklopédii miest a obcí Slovenska*: „Hoci tu nepochybne jestvoval aj rímskokatolícky kostol, písomne je dokumentovaný od 14. storočia.“¹³

Na základe pamiatkového umelecko-historického a reštaurátorského výskumu v roku 2014 ako aj predošlého poznania z výskumu fasády na východnej a južnej strany kostola v auguste až novembri v roku 2011 historikmi umenia Mgr. Ľubošom Kürthym a Mgr. Barborou Glockovou, je možné vytvoriť nasledovnú analýzu stavebno-historického vývoja pavlínskeho kostola v Trebišove. V murovaných konštrukciách dnešného kostola je zakomponovaný pôvodný sakrálny objekt, ktorého čiastočný rozsah a výraz poznáme.

Išlo o stavbu z neomietaného tehlového muriva s tzv. podrezávaným špárovaním s trojuholníkovým profilom, ktoré bolo typické v neskororománskom a ranogotickom období. Analógiou takejto tehlovej stavby v oblasti Zemplína je reformovaný kostol vo Veľkej Trni z prvej štvrtiny 13. storočia. Na jeho murive bola nanesená tenká vrstva omietky, rovnako ako to bolo pôvodne aj na trebišovskom kostole. Na území východného Slovenska sú známe ďalšie podobné tehlové stavby, napr. v Malej Bare (1. polovica 13. storočia), Čičarovciach (1. štvrtina 13. storočia), Ruskej (koniec 13. storočia), Brzotíne (1. tretina 13. storočia), Bysterci (pol.13. storočia). Ďalšie analógie k obdobnej povrchovej úprave ako v Trebišove nachádzame aj na západnom Slovensku, napr. Šamorín (1220), Hamuliakovo, Rohovce (1250), Holice (1270), Štvrtok na Ostrove, Diakovce (1228), Čierny Brod v časti Hegyi (okolo 1230), Mierovo (2. polovica 13. storočia), Hubice, Nová Dedina (pred 1250), Malá Mača, Boldog (1220). V literatúre sa uvádza, že tehlová architektúra sa na území juhovýchodného Slovenska pozvoľna vytráca niekedy tesne pred polovicou 13. storočia. Predchádzajúce datovanie trebišovského kostola do roku 1280, prevzaté zo skice Václava Mencla (17. august 1880), nie je listinne podložené.¹⁴

Výskum potvrdzuje tézy a odhady, že kostol môže pochádzať až z konca, poslednej štvrtiny 13. storočia okolo roku 1275, napriek tomu, že nemáme listinné písomne záznamy.

Terajší gotický kostol vznikol prestavbou pôvodného románskeho kostola z 13. storočia. Jeho tvar a veľkosť môžeme si priblížiť popisom poznatkov získaných zo stavebno-historického výskumu, ako sa celá stavba postupne vyvíjala.

¹² NAGY, ZV, s. 288. In: ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*, s. 539.

¹³ *Encyklopédii miest a obcí Slovenska*. PS-LINE, Lučenec 2005, s. 911.

¹⁴ ČECHOVÁ, J., BOROŠ, R., BOROŠOVÁ, MICHALCOVÁ, M.: *Pavlínsky kostol v Trebišove Nové poznatky o stavebno-historickom vývoji*. Pre Rímskokatolícku cirkev, farnosť Návštevy Panny Márie v Trebišove vydalo vydavateľstvo Final, Trebišov 2017, s. 67 a 68.

Kunsthistorici a reštaurátori *Judita Čechová, Rudolf Boroš, a Miloslava Borošová Michalcova* – autori *stavebno-historického pamiatkového výskumu realizovaného v roku 2014*¹⁵ na základe aj predchádzajúceho výskumu rozdelili prestavbu kostola do šiestich etáp, na základe čiastkového architektonicko-historického pamiatkového výskumu fasád Rímskokatolíckeho kostola v Trebišove, ktorý spracovali historici umenia Mgr. Luboš Kürthy a Mgr. Barbora Glocková z roku 2011, kedy sme sa stotožnili so zámerom postupne vykonať generálnu opravu kostola. Začalo sa so strechou a pokračovalo sa s reštaurátorskými prácami na veži. A práve tento prvý čiastkový výskum v roku 2011 odhalil tajomstvo existencie a situovania pôvodného farského kostola Panny Márie.

Na južnej fasáde lode kostola boli zistené čiastkovým architektonicko-historickým výskumom (L. Kürthy, 2011) dva zamurované primárne okenné otvory so zošíkmenými tehlovými osteniami, rovnými parapetmi a polkruhovo ukončenými záklenkami. Tieto okná pôvodne osvetľovali loď kostola, do ktorej sa vchádzalo cez vstup z južnej strany.

Dodnes je v ňom zachovaný kamenný hrotitý portál, ktorý je zamurovaný. Portál je primárne osadený do tehlového muriva z prvej stavebnej etapy. V tom čase bol výtvarne zdobený. Profilácie ostenia sú vysekané z tufu a vápenca. Polychrómiu tvoril základný vápenný náter, na ktorom bola realizovaná ornamentálna maľba. Dekór je tvorený kombináciou rastlinných a geometrických vzorov okrovej, čiernej, svetlo-červenej a zelenej farebnosti. Tympanón bol taktiež výtvarne zdobený, maľba je však zachovaná len vo fragmentoch (R. Boroš, 2014).

Predpokladáme, že pôvodná tehlová neomietaná stavba, s tzv. podrezávaným špárovaním, bola po určitom čase v interiéri omietnutá a vyzdobená nástennými maľbami. Reštaurátorským výskumom (R. Boroš, 2014) bol zistený na ľavej strane víťazného oblúka fragment pôvodných malieb s dvojicou postáv sv. Imricha a sv. Štefana Uhorského. Výzdoba bola realizovaná technikou secco-fresco priamo na vápennú omietku. Neskôr bola premaľovaná druhou vrstvou, vápenným seccom. Celkový rozsah výzdoby kostola z tohto obdobia nepoznáme.

Pravdepodobne boli maľbami vyzdobené víťazný oblúk aj svätyňa, ktoré boli zbúrané v ďalšej stavebnej etape. Bočné steny v interiéri lode prekrývala do úrovne okien omietka. Hrubsie obvodové murivo v spodnej časti vytváralo pod oknami tzv. schod, kde ustupovalo a pokračovalo v okolí okien až po strop v neomietanej podobe režného muriva. Predpokladáme, že tento zámer sa premietol aj do exteriéru, kde je zachytená omietková vrstva na južnom portáli (staršia ako omietky z neskorogotickej etapy). Rovnaká omietková vrstva bola zistená sondážnym výskumom v exteriéri aj v interiéri pri náleze fragmentov nástenných malieb. Poukazuje to na spôsob úpravy

¹⁵ Nakoľko bol realizovaný aj *Čiastkový architektonicko-historický pamiatkový výskum fasád Rímskokatolíckeho kostola v Trebišove*, ktorý spracoval Mgr. Luboš Kürthy a Mgr. Barbora Glocková. Porov. s. 33 – 35.

kostola, kde v prvej stavebnej etape existovala tehlová stavba s podrezaným škárováním, ktoré bolo na niektorých miestach doplnené vápennou omietkou s presne vymedzeným ukončením.

V podkroví kostola je možné dodnes identifikovať na východnej aj západnej strane líniu murovaného tehlového štítu z pôvodnej stavby, ktorý niesol vysokú sedlovú strechu. Západný štítový múr kostola bol v tejto etape plný, pravdepodobne bez vstupného otvoru. Tvar pôvodného, neskôr odstráneného presbytéria, je možné zistiť len archeologickým výskumom.¹⁶

V tomto kostole mohol sláviť Eucharistiu a vysluhovať sviatosti prvý písomne identifikovateľný trebišovský farár Peter v roku 1326. Aj on podobne ako iní rímskokatolícky farári v rokoch 1332 až 1337 odvádzali desatinu z príjmov od trebišovských farníkov a vyplácal do pápežskej pokladnice.¹⁷ Tento prameň udáva, že kňaz Peter je farárom v trebišovskom v kostole, s patrocíniom Panny Márie (Peter sacerdos ecclesie Beate Marie de Trebos). V katolíckej Cirkvi ono patrocínium patrí medzi najstaršie.

Na území terajšej Košickej arcidiecézy najstaršie kostoly s týmto patrocíniom sú v obciach Svätá Mária, Veľké Trakany, Michalovce, Trebišov, Zemplínsky Klečenov, Kožuchov, Sečovce, Veľké Raškovce, Vranov, Stropkov, Malá Vieska, Obišovce a Šariš, hoci sa tu spomína v 13. storočí aj kostol sv. Jakuba.¹⁸

Kto postavil tento prvý kostol? Tento prvý, z časti zachovalý, kostol mohli postaviť vlastníci trebišovského panstva a hradu. V 13. storočí to boli Parisovci. A. Szirmay napísal, že zakladateľmi hradu boli šľachtici Parisovci a že vznikol po vpáde Tatárov do Uhorska, po roku 1241. Vtedy hrad už stál a jeho vlastníkom bol vtedy šľachtic Andronik z Trebišova, syn grófa Parisa a dcéry šľachtica Pavla z rodu Gutkeled. Dôveryhodnosť týchto slov historici nemôžu dokázať, ale zo zachovalých listín možno spoľahlivo dokázať, že koncom 13. storočia bol vlastníkom Trebišova a trebišovského panstva šľachtic Andronik, syn Jána z Trebišova a obec mu patrila pred rokom 1296, ale ešte aj v roku 1300.¹⁹

Kostol bol prikrytý štiepaným šindľom z dreva. Strecha bola pomerne dosť vysoká a strmo situovaná, a jej tvar a šikmosť nám určilo murivo na priečelí, zo západnej strany.

Podlahu tvorila pálená ukladaná tehla, ktorú sme objavili pri výmene drevených lavíc a montovaní podlahového kúrenia. To bol tiež objav storočia, že sa pod pôvodnou dlažbou nachádzala piesková a pod ňou tehlová dlažba, ktorá mohla byť viac krát vymenená vyskladaná po opotrebovaní. Tá ukladaná dlažba do vzorov – to nie je zo stredoveku, ale až z obdobia

¹⁶ Ibid. s. 71.

¹⁷ MVH I-1, s 251, 320, 322, 346, 362. Peter sacerdos ecclesiae Beate Marie de Trebos, „Petrus de Terewesch“, „de Terebes“, „de Cherepes“. In: ULIČNÝ, F.: c. d., s. 539.

¹⁸ SEDLÁK, P.: c. d., s. 24.

¹⁹ TAJTÁK, L.: *Dejiny Trebišova*. s. 105-106.

neskorej renesancie a baroka (osobne sa prikláňam, píše Mgr. Miloslava Borošová, k tomu baroku a bolo to potvrdené aj konzultáciou s archeológmi).

V lodi sa nachádzali úzke štyri okná, z ktorých sú dve zamurované a na mieste dvoch sú terajšie veľké gotické okná na západ a východ. Hoci stavba bola vybudovaná v románskom štýle, ktorý je charakteristický hrubými múrmi cez jeden meter, okná a vstupný vchod kamenný portál sú už v duchu gotickom. Snáď stavitelia chceli priniesť niečo nové čo povstávalo v Taliansku, lebo tzv. *podrezávaným špárovaním s troholníkovým profilom*, čo v Trebišove mohli realizovať najpravdepodobnejšie talianski majstri.

Kostol musel mať svätyňu a v nej oltár asi podobný ako vidíme v staršom kostole Ducha Svätého na Paričove, ktorý sa tu na znova vybuďoval na starom základe, pri jeho objavení v roku 1979. Svätyňa predpokladáme bola polygonálna predĺžená, asi do polovice dnešnej dĺžky. Ako vidíme na makete nemal vežu iba na západnej stene bol zvyk umiestňovať kríž ako vylis v tehlovej stene.

Čo sa nachádzalo v interiéri? Ako bol zariadený? Súčasťou románskeho kostola bolo interiérové zariadenie. Tvorila ho oltárna menza, krstiteľnica, fresky nástenných malieb, kamenné plastiky. Potom boli potrebné bohoslužobné náčinie ako kalichy, patény, misky, cibória, kríže a iné výrobky z kovu dreva alebo kameňa a textílie. Lavice tam neboli, lebo sa objavujú v kostoloch až po reformácii v roku 1517 a prišli s nimi na dejinnú scénu protestantskej cirkvi. S určitosťou môžeme opísať iba jedno zariadenie, ktoré sa zachovalo v základoch kostola, v apside, a to je oltárna menza. Pôvodne bola obdĺžnikového tvaru s rozmermi 1,8 x 1,4 m a siahala od 30 cm pod terajším povrchom do hĺbky 70 cm. Bola urobená rovnako ako základy stavby, z neopracovaného lomového kameňa kladeného na sucho, a vo vrchnej časti spojeného vápennou maltou. V severnej časti lode, vo výške koruny základového muriva sa zachovala časť dlážky v podobe tehlovej deštrukcie.²⁰

V porovnaní s paričovským kostolom Ducha Svätého bol až dva a pol krát väčší, priestrannejší. Tento mal rozmery 12 x 7,5 m (cca 100 m²) a náš loď kostola 20,07 x 10,75 plus svätyňa 15,46 x 9,59 m (cca 250 m²). Najprv tu stáli dva kostoly, lebo existovali dve farnosti, ale zrejme po ubúdaní paričovských farníkov, Perényiovci tento pôvodný rozšírili o svätyňu a vyzdvihli sieťovú klenbu v druhej polovici 15. storočia a stavba sa realizovala už v gotickom štýle.

²⁰ KAMINSKÁ, L.: *Románska sakrálna stavba a cintorín v Trebišove*. In: Slovenská archeológia 30, 2, 1982, s. 429.

Nové poznatky pre dejiny Trebišova a farnosť:

Objavením prvého kostola v Trebišove sa prepisujú dejiny Trebišova aj jeho „mestskej farnosti“. Posúva sa hlbšie v svojej existencii z 15. storočia do 13. Storočia, čo zaznamenajú a cirkevní historici. Rok postavenie 1404 sa udáva v cirkevných schematizmoch našej arcidiecézy, teraz to bude 4/4 13. storočia.

Objavil sa pôvodný bohoslužobný priestor, v ktorom sa slávila Eucharistia v roku 1326 farárom Petrom, prvým písomne, listinne doloženým farárom, podobne ako v Paričove v kostole Ducha Svätého. V Trebišove mal farár príjem v roku 1335 až 240 grošov a na Paričove mal farár Tomáš príjem v rovnakom roku 80 grošov, či v neďalekom Milhostove farár dostával iba 30 grošov.

Objavili sme freskovú výzdobu v interiéri aj v exteriéri, čo stavbe pridáva na umeleckej a historickej hodnote.

Stavba sa radí medzi najstaršie kostoly v 13. storočí na území terajšej Košickej arcidiecézy.

Prináša nám nové svetlo do života farnosti v Trebišove, zvlášť v jej ranných počiatkoch. Poznaním bohoslužobného stánku si môžeme ďalej tvoriť obraz o jej živote, počte farníkov a patrónovi kostola.

Nezodpovedané otázky:

Fresky boli vonkajšie s motívom viditeľná hlava asi svätca, potom rám z obrazu. Zväčša tam sa nachádzali výjavy sv. Krištofa, patróna pútnikov. Alebo patróna chrámu, v našom prípade Panna Mária.

Z fresiek na exteriéri kostola sa zachovali len fragmenty. Na južnej fasáde boli identifikované omietané plochy, ktoré slúžili ako podklad pre jednotlivé výjavy, ktoré mohli byť situované v dekoratívnych rámoch.

Najviac zachovaná výtvarná výzdoba sa nachádza na južnom portály. Rebrá profilácie lomeného oblúka sú dekorované pásmi štylizovaného rastlinného ornamentu v kombinácii s pásmi zdobenými jednoduchým geometrickým vzorom.

V ploche tympanónu sa javí, akoby bola vyobrazená hlava realizovaná červenými pigmentmi. Na základe porovnania s obdobnými zobrazeniami je hypoteticky možné dedukovať, že mohlo ísť o postavu Panny Márie, alebo o postavu svätca.

Valená klenba na ten „rozpon“ to by asi technicky nebolo možné. Ťažko predpokladať akú ...

K otázke, ktorá sa týka valenej klenby v rámci pôvodného kostola - po konzultácii s Ing. arch. Zuzkou Grúňovou (ktorá s nami od začiatku spolupracovala a realizovala aj tie "nákrasy") - len toľko, že mi dnes nevieme identifikovať aký typ klenby bol použitý. Kostol bol viac-krát prestavaný a nálezové situácie nezachytili žiadne ďalšie indície, ktoré by napomohli k

identifikácii pôvodného zaklenutia objektu. Hypoteticky je dokonca možné, že pôvodný objekt bol realizovaný s priehľadom do krovu (tzn. trámy krovu boli v interiéri viditeľné a často krát boli dekorované - viď príklady z Talianska), alebo mohlo ísť k "korýtkovú klenbu" (tzn. že krov bol podbitý doskami). Valená klenba by zasahovala cez okno na západnej fasáde (nedosahovala by potrebnú výšku vo vrchole) - to by bolo nelogické.

Kde bol situovaný starší kostol a z akého materiálu. Paričovský sa ukazuje asi ako predchodca okolo roku 1100. Ďalší kostol sv. Ladislava z roku 1504, bol situovaný na sídlisku Sever, podľa vojenskej mapy z roku 1868, ktorá sa nachádza v Múzeu v Trebišove, na ulici M. R. Štefánika 2330, kde sa dnes nachádza nákupné centrum COOP Jednota Supermarket.

Maketu vytvorili na Cirkevnej strednej škole sv. Jozafáta v Trebišove jej majstri odborného výcviku Bc. Peter Baňacký a vedúci odborného výcviku Mgr. Michal Škulka. Precízne vyrobená hypotetická maketa, s detailne verne zachovaná kópia, ktorá mala za cieľ a ambíciu priblížiť sa reálnemu vnímaniu prvého murovaného, tehlového a zachovalého kostola v Trebišove. Touto cestou im ďakujeme za realizáciu diela, ktorá začala v polovici januára a dokončená 11. apríla 2018. Vyrobená bola z preglejky s vnútornou drevenou štruktúrou, aby sa dala prenášať. Po tejto prezentácii sa umiestni v samotnom prvom kostole, v jeho pôvodnej lodi, pred pristavanou svätyňou, aby sa s ňou oboznámila široká verejnosť. Predovšetkým farníci a potom aj návštevníci bohoslužieb z okolia, a v letnej sezóne aj turisti, ktorí zavítajú do nášho mesta.

Ďakujem ctenému publiku za pozornosť.

Literatúra:

ČECHOVÁ, J., BOROŠ, R., BOROŠOVÁ, MICHALCOVÁ, M.: *Pavlínsky kostol v Trebišove Nové poznatky o stavebno-historickom vývoji*. Pre Rímskokatolícku cirkev, farnosť Návštevy Panny Márie v Trebišove vydalo Final, Trebišov 2017.

CHOVANEC, J., DRONZEK, J., BAJUS, Ľ.: *Kostol Navštívenia blahoslavenej Panny Márie v Trebišove*, Excel enterprise, s.r.o. pre Farnosť Navštívenia Panny Márie v Trebišove, Trebišov 2004.

SEDLÁK, P.: *Christiniazáčia západných Slovanov s osobitným zreteľom na Slovensko*. POOLYPRESS 1999, Levoča.

SEDLÁK, P.: *Kresťanstvo na území Košickej arcibiskupstva*. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2004.

TAJTÁK, L. a kol.: *Dejiny Trebišova*. Východoslovenské vydavateľstvo Košice, Košice 1982.

ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Zemplínska spoločnosť, Michalovce 2001.

Encyklopédia miest a obcí Slovenska. PS-LINE, Lučenec 2005.

KAMINSKÁ, Ľ.: *Románska sakrálna stavba a cintorín v Trebišove*. In: *Slovenská archeológia XXX*, 2, 1982.

KÜRTHY, Ľ., GLOCKOVÁ, B.: *Čiastkový architektonicko-historický pamiatkový výskum fasád Rímskokatolíckeho kostola v Trebišove*. *Historici umenia*, J. Horvátha 896/22, Kremnica, 46 strán a 152 obrazových príloh.

Mons. A. Tkáč, *Dekrét o zmene názvu dekanátu*, č. 350/2001, 1.4.2001. In: Farský archív.